

מראי מקומות - יומא

פ.א.

א. זר שכוסס שעורים של תרומה משלם את

הקדן ואינו משלם את החומש וכו' פרט למזיק בפשטות, כוונת הגמרא היא פרט למזיק את התרומה, וכמו שביאר רש"י לגבי אכילה גסה בתרומה, שדרשו פרט למזיק את התרומה, ואף שלגבי האוכל אכילה גסה ביום הכפורים הביאור הוא שמזיק גם את האוכלין וגם את עצמו (ולכאורה העיקר הוא שמזיק את עצמו), מכל מקום בתרומה בהכרח הגדר הוא שמזיק את התרומה, שלכאורה אינו מזיק את עצמו כשכוסס שעורים. אבל הרמב"ם (תרומות י' ח) כתב, היה שבע וקץ במזונו, והוסיף על שבעו באכילת תרומה, אינו משלם את החומש, שנאמר 'כי יאכל' לא שיזיק את עצמו, וכן הכוסס את השעורין פטור מן החומש, מפני שהזיק את עצמו. ודייק הצ"ח (ברכות לח.) שהרמב"ם חולק על רש"י, וסובר שרק אכילה שמזיקה את עצמו פטור מן החומש, ונפקא מינה, שלרש"י, כל אכילה שאינה כדרך אכילתו בתרומה פטור מחומש, שהרי אינו אלא כמזיק את התרומה, אבל להרמב"ם אפילו אכילה שלא כדרך מחייבת חומש, ורק באכילה שמזיק את עצמו פטור מחומש.

ב. זר שבלע שזפין של תרומה והקיאן וכו'

פירש רש"י, שהשני משלם רק דמי עצים, משום שהראשון קנאם ונתחייב בתשלומיהן, ואינן ראויות עוד אלא להסקה. אבל התוספות ישנים הקשו ממה שאמרו בחולין (קג), אכל חצי זית והקיאן וחזר ובלעו חייב, הרי שזה בר אכילה. ותירצו בשם רבינו חיים כהן, שפטור השני בסוגייתנו הוא מפני שנתחלל באכילת הראשון ויצא מתורת תרומה, והביא ראייה מגמרא בכריתות (י) לגבי כהן שסך בשמן של תרומה, בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש, וסבר שאין לחלק בין נשתמש בה בהיתר, לנשתמש בה באיסור, אלא בכל אופן ההשתמשות מחללה את הקדושה. אבל התוספות ישנים הקשו על זה, שאם כן מדוע ישלם רק דמי עצים, ועוד, שבכל הסוגיא משמע שמדובר בדברים שאינם ראויים עוד לאכילה.

ובמשנה למלך (תרומות י"א, ח) הביא דעת הכסף משנה שם שהסך בתרומה ובאחר ומתעגל בו אינו מחלל, כיון שנהנה מהיתר, ודן המשנה למלך האם כוונתו להיתר דוקא או לא. ובמנחת חינוך (רע"ט, ט') הביא ראייה מדברי התוספות ישנים כאן שאין לחלק בין נתחלל בהיתר לנתחלל באיסור, אבל הביא דעת רש"י בכריתות (י) שדוקא אם נתחלל בהיתר מותר לאחר ליהנות, אבל לא בנתחלל באיסור. וצריך ביאור מהי הסברה לחלק בין נתחלל באיסור או בהיתר. וכתב המנחת חינוך (ר"פ, ל"ו), שמדברי התוספות בכריתות (ג. ד"ה מנין) נראה, שהטעם שאין הזר חייב לאחר חילול הוא משום שאין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו, ויש לומר שזהו דוקא בהיתר, שנעשית מצותו, אבל אם נתחלל באיסור, אין זה נחשב נעשית מצותו.

ג. במחלוקת שנויה ורבי יהושע היא

העיר התוספת יום הכפורים, מדוע לא אמר בסתם שהיא כרבי יהושע. ותירץ, שבא ללמדנו שהיא שנויה במחלוקת. ובתוספות הרי"ד העיר בזה, מנין לנו שהיא מחלוקת, וכתב שכן משמע מהלשון 'כלל אמר רבי יהושע'. ובתוספת יום הכפורים כתב לחקור האם לדעת חכמים הולכים אחר שיעור החמור או הקל שבשניהם, והתוספות רי"ד נקט שהולכים אחר החמור שבשניהם.

ד. כל שטומאתו ושיעורו שוין מצטרפין

טומאתו ולא שיעורו וכו'

התוספות במעילה (יז) פירשו, 'טומאתו ושיעורו שוין', כגון שרץ ושרץ, נבלה ונבלה, וכתב השיטה מקובצת שם (כ"ה), ששרץ ושרץ שוין, כיון שטומאתן כעדשה והיא טומאת ערב. ובפירושו המשנה להרמב"ם שם כתב, שמה שאמרו טומאתו שוין ולא שיעורו שוין, היינו כגון בשר המת ורקב שלו, לפי שכל א' משתייהן מטמא במגע ובמשא ובאהל, וזהו טומאתו שוין, אבל שיעורן אינן שוין, שהרי שיעור בשר בכזית ושיעור רקב כמלא חפניו. ו'שיעורו ולא טומאתו' היינו כגון בשר נבלה ובשר המת, שכל אחד משניהם שיעורו בכזית, אבל אין טומאתן שוה, שנבלה מטמאה במגע ובמשא טומאת ערב, ובשר המת מטמא באהל טומאת שבעה.

ורבי עקיבא איגר (שם) כתב לדקדק מדברי רש"י והרע"ב שם ששרץ ונבלה חשובים טומאתן ושיעורן שוה, והיינו אף שטומאתן חלוקה, ששרץ אינו מטמא במשא ונבלה מטמאה במשא, כיון שהמשך זמן טומאתן שוה, הרי זה קרוי טומאתן שוה. אבל מהרמב"ם מבואר, שכיון שאופן טומאתן אינו שוה, שהרי חלוקים לענין משא, חשובים הם כאין טומאתן שוה. וכתב רבי עקיבא איגר, שגם מדברי התוספות מבואר כהרמב"ם [ולכאורה הראייה היא ממה שכתבו שרץ ושרץ ונבלה ונבלה, ולא כתבו שרץ ונבלה].

ה. אכל ושתה בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת

כתב השפת אמת (לעיל עג; ד"ה ויש), שיש לדייק מכאן שאם אכל ושתה בשתי העלמות, חייב שתי חטאות, ואין אומרים שכיון שהאכילה הראשונה עשתה שכבר אינו מעונה, שוב לא שייך לחייבו על השתיה שלאחריה, אלא הגדר הוא, שבכל שעה ושעה שמבטל העינוי של שעה זו, הוא חייב חטאת. וכתב, שדוחק לומר כדברי הערוך לנו, שעינוי של אכילה ועינוי של שתיה שונים זה מזה.

ו. אכל ועשה מלאכה חייב שתי חטאות

כתב המרחשת (א; י"ג, ב), שרק אם היו לו שתי העלמות, שנעלם ממנו שיש איסור אכילה ביום הכפורים, וגם נעלם ממנו שיש איסור מלאכה ביום הכפורים, אבל אם חשב שהיום חול, שחסר המשך בעמוד הבא

מראי מקומות - יומא

פא. (המשך)

שלא תסיר העינוי, כמו תיבת 'ודשנו' שהיינו להסיר הדשן, וכיון שבפסוקים אחרים כתוב 'ועניתם את נפשותיכם' וכו', על כרחך זוהו גם הכוונה כאן. ועל זה תירצו, שכיון שמצד עצמו קום אכול משמע, וצריכים פסוקים נוספים כדי לגלות הכוונה, שוב אין זה אזהרה מפורשת.

יא. אם כן נפיש להו לאוי

הקשה המהרש"א, שאפשר לכתוב או השמר אם לא תעונה, או פן לא תעונה, וכתב שיש ליישב. ובתוספת יום הכפורים תירץ, שאם היה כתוב כך היינו יכולים לפרש, 'השמר לא תעונה' היינו השמר שלא תעונה, דהיינו קום אכול, ולכך היה צריך לכתוב 'השמר פן', ועל זה אמרו שיתרבו הלאוין.

יב. יכול יהא ענוש כרת על תוספת מלאכה וכו'

הקשה התוספת יום הכפורים, מדוע סברו שיהא חייב כרת, שהוצרך הפסוק למעט. ותירץ, שכיון שכתוב 'ועניתם את נפשותיכם בתשעה' וגו', ומזה דורשים דין תוספת יום הכפורים, ומ'תשבתו שבתכם', דורשים שכל מקום שצריך לשבות יש להוסיף מחול על הקודש, לכך סברו שכשם שאם עשה מלאכה ביום הכפורים חייב כרת, כך גם לענין תוספת יום הכפורים.

יג. ומה עינוי שאינו נוהג בשבתות וימים טובים

ענוש כרת מלאכה שנוהגת בשבת ויום טוב וכו' קשה, שהרי אין עונשין מן הדין. וכתב התוספת יום הכפורים, שמחלוקת תנאים היא, וסוגייתנו סוברת עונשין מן הדין. והשיח יצחק כתב שדוחק לומר כן, אלא כיון שיש כאן אזהרה מפורשת לאסור מלאכה ביום הכפורים, וגם בעינוי מוכח שלא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר, כיון שגילתה תורה שהם שוים לענין אזהרה, הרי זה גילוי ללמוד גם את העונש.

יד. מה לעינוי שלא הותר מכללו

בגבורת ארי (לעיל סז. ד"ה מעולם) הוכיח מכאן, שאין מאכילין את המביא את השעיר המשתלח אלא במקום פקוח נפש, שאם לא כן הרי זה הותר מכללו, ודבר זה תלוי בשני תירוצי התוספות ישנים שם, עיין שם.

טו. וחד לענוש דיממא וחד לענוש דליליא

העירו התוספות ישנים, שאין ידוע האם גם בשאר שבתות וימים טובים וחולו של מועד צריך פסוק ליום וללילה. ובמצפה איתן הביא ממכילתא שיש פסוק לליל שבת ופסוק ליום השבת. ובתוספות הרא"ש כתב, שביום הכפורים שנאמר בהם 'בעצם היום הזה', צריך פסוק לרבות גם ליל יום הכפורים לענוש.

לו רק ידיעה אחת, אינו חייב אלא אחת. אבל הביא שהרמב"ם (שגגות א', ח') כתב לא כן, שחייב שתי חטאות אף אם סבר שהיום חול.

ז. אכלן אוכלין שאינן ראוין לאכילה וכו' פטור

כתב רבינו מנוח (שביתת עשור ב', ה') שטעם הפטור הוא 'משום דכל הני כיון דלא חזו לאכילה לא מיתבא דעתיה מינייהו וצעורי קא מצטער ולא קא עבר אכל נפש לא תעונה, שאין לך עינוי גדול מזה'. ותמה הדברי יחזקאל (ט"ו, י"ז), מדוע הוצרך לטעם זה, ולא פירש משום שאכל שלא כדרך אכילתו, וכמו בכל התורה שפטור בשלא כדרך אכילתו פטור. והוכיח מזה, שביום הכפורים חייב גם שלא כדרך אכילתו, וכמו שכתב השאגת אריה (סי' ע"ו) המובא לעיל בדף פ', ומשום שלגבי יום הכפורים לא נאמר אכילה אלא ועניתם, ולכך אין צריך בזה את כל גדרי איסורי אכילה של כל התורה כולה. ולפי זה כתב, שאם אכל בשר חי או חלב חי ביום הכפורים יתחייב.

ח. אכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה וכו' פטור

כתב הטור (או"ח תרי"ב) בשם אבי העזרי, שדבר שאינו ראוי לאכילה אין איסור לאוכלו ביום הכפורים, ובסוף דבריו כתב הטור, שהשונה משקין שאינן ראויין לשתיה פטור אבל אסור, אבל חומץ מזוג חייב. וקשה, מה החילוק בין אוכלים למשקים, ומדוע לגבי משקים נקט הטור בסתמא שאסור, ולגבי מאכלים הביא רק את דעת הראב"ה שאין איסור. וכתב הבית יוסף, שיתכן לחלק, שמשקים אלו נאכלים הם על ידי טיבול, ועל כן יש איסור לשתותם, אבל דברים שאינם ראויים כלל, אפילו במשקים מותר. והביא דברי הרמב"ם שהאוכל דבר שאינו ראוי לאכילה מכין אותו מכת מרדות. וכתב הבית יוסף, שיתכן שאין אבי העזרי חולק על זה, אלא מה שמותר הוא כשאכל דבר שאינו ראוי לאכילה פחות מכשיעור, וזהו החילוק בין מאכלים למשקים, שבמאכלים אכל פחות מכשיעור, ובמשקים שתה כשיעור.

טז. מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי וכו'

כתב התוספות רי"ד שהיה פשוט ש'תענו את נפשותיכם' היא אזהרה, ולכן לא הקשו מדוע חייב חטאת, ואינו כפסח ומילה, שאין בהם חטאת, כיון שהם עשין. והיינו משום שהיה פשוט ש'תענו' הוא אזהרה שלא לאכול ושלא לשתות, ואינו דומה לפסח ומילה שהם מצוות קום ועשה. וקושיית ריש לקיש היתה, מדוע לא הוציאו אזהרה זו בלשון 'לא' כמו כל התורה כולה.

י. נכתוב רחמנא לא תעונה קום אכול משמע

כתב התוספת יום הכפורים, שבתחילה סברו שלא תעונה היינו